

Девіду Пратчетту та Джиму Вілкінсу,
двом достойним інженерам,
які навчили своїх синів допитливості.

Важко зрозуміти ніщо, хоч Мультисвіт і сповнений ним. Ніщо мандрує всіма усюдами, завжди випереджаючи щось, і у великій хмарі незнання ніщо прагне перетворитися на щось, вирватися, рухатися, відчувати, змінюватися, танцювати й переживати — одним словом, бути цим чимось.

І от, ширяючи в ефірі, воно отримало свій шанс. Звісно, ніщо знало про щось, але те щось було геть іншим, і тому ніщо безшумно ковзнуло в щось і попливло донизу з усім на думці та, на щастя, приземлилося на спину черепахи — ще й величезної — і поквапилося *стати* чимось. Трапилось це стихійно, а що може бути краще? Ніщо! Так стихію і спіймали. Приманка спрацювала!

* * *

Кожний, хто хоч раз бачив, як води Анку важко повзуть річищем, вимощеним всілякою гидотою, зрозуміє, чому аж стільки риби та морепродуктів для добрих людей Анк-Морпорка надходить від рибальського флоту Квірму. Годі й уявити, що за шлункові халепи спіткали б городян, якби риботорговці Анк-Морпорка не завдавали собі клопоту

брати товар виключно у тих заготівельників, які закидають неводи якнайдалі від міста.

Двісті з гаком миль, що пролягали між рибними доками у Квірмі та клієнтами в Анк-Морпорку, видавалися Бовкану Джефрісу, постачальнику найкращих морепродуктів, прикро довгими взимку, восени та навесні. Влітку ж вони оберталися суцільною карою, бо тяглися битим шляхом, що до самого Великого Міста ставав правдивою ливарною піччю. До того ж, коли на руках тонна перегрітого восьминога, таке повік не забудеш: запах тримається не один день і тягнеться за тобою шлейфом мало не до дверей спальні. А з одягу його годі й вивести.

Люди такі вимогливі, а верхівці Анк-Морпорка та й, власне, решті городян кортить тої риби навіть у найспекотніші дні. Ніби і є власноруч побудований льодівник, ніби й за ще один домовився на півдорозі, а от хоч сідай та плач. Справді, от хоч плач.

Саме це він і сказав своєму кузенові, Спасію Джефрісу, що торгував городиною на базарі, а той лишень зазирнув до кухля з пивом та вирік:

— Завжди одне й те саме. А як допомогти дрібному підприємцеві, так охочих катма. Ти хоч уявляєш, як швидко на спеці полуниця перетворюється на розчвакані кульки? Так я тобі скажу: миттєво. Не встигнеш й оком кліпнути, як її 'ма, такої полунички, яку всім подавай, і от саме в той час. А попитай людей, що крес-салат вирощують, чого вартує доставити ту клятву покучу до міста, доки не зів'яне, як вчорашня проповідь. Тре' подати петицію до уряду!

— Ні, — заперечив йому Бовкан. — З мене досить. Краще написати в газети! Ці справи саме так робляться. Нехай всі скаржитимуться на фрукти, овочі та морепродукти.

Ветінарі мусить увійти в тяжке становище дрібного підприємця. Зрештою, ми ніби ж податки час від часу платимо — і за що?

Діку Пляцку виповнилося десять, коли його батько розчинився у хмарі деталей печі та шматків металу, що літали в клубах рожевої пари по родинній кузні в Овечому Перевалі. В жажливій імлі палючої вогкості тіло так і не знайшли, але того ж дня малий Дік Пляцок присягнувся залишкам батька в киплячому тумані, що він поставить пару собі на службу.

Дікова мати трималася іншої думки. Вона була повитухою і казала сусідам: «Дітваки народжуються скрізь. Без роботи я не залишуся». Тож, всупереч бажанням сина, Елсі Пляцок вирішила забрати його подалі від місця, де, як вона тепер вважала, водяться привиди. Зібравши пожитки, вони удвох повернулися до її родини в околицях Сто Лата. Там принаймні люди не зникали з якогось дива в гарячих рожевих хмарах.

Невдовзі після переїзду в житті Елсіного сина сталося дещо важливе. Якось в очікуванні, коли мати повернеться з важких пологів, Дік зайшов до цікавої на вигляд будівлі, яка виявилася бібліотекою. Попервах він гадав, що там самі лише манірності — про королів, поетів, коханців чи баталії — аж в одній фатальній книжці натрапив на дещо під назвою «математика і світ чисел».

І саме тому одного дня, приблизно років за десять, він зібрався з усім духом та зізнався:

— Мамо, знаєте, торік, коли я казав, що піду в Убервальдські гори з хлопцями, я вам ніби як... ну, типу як...

наче прибрехав, але, зауважте, саму крапельку. — Дік по-буряковів. — Бачте, я знайшов ключі від старої таткової шопи та, ну, типу як повернувся до Овечого Перевалу, спробував там дещо і... — він стурбовано подивився на матір, — здається, я знаю, що татко робили не так.

Дік вже налаштувався на рішучі заперечення, але до чого він не був готовий, то це до сліз — і таких рясних — тож, намагаючись втішити матусю, додав:

— Ви, мамо, з дядьком Флавієм вивчили мене, зробили все, щоб я знався на цифрах включно з арифметикою та іншими химерностями, що їх вигадали філософи в Ефебі, де навіть верблюди обчислюють логарифми на раз. Татко цього не знав. Він мислив у правильному напрямку, та не мав правильних *тех-нол-огій*.

Тут Дік затнувся, і мати нарешті спромоглася вставити хоч слово:

— Чи ж я не знаю, що нашого Діка не зупинити, як щось йому засяде в довбешці? Весь у свого упертого батечка. От що ти робив у клуні? Так-но-логію? — вона кинула на сина звинувачувальний погляд, а тоді зітхнула. — Я бачу, що тобі хоч кіл на голові теши... та все ж поясни мені, як оті «таки» вбережуть тебе від тої ж долі, що спіткала твого бідолашного батька? — і вона знову заридала.

Дік витягнув з куртки штукенцію, схожу на маленьку паличку, яка пасувала б якомусь мініатюрному чарівникові, та промовив:

— Ось це вбереже мене, мамо! Я опанував логарифмічну лінійку! Я можу сказати синусу, що йому робити, і косинусу теж, і обчислити тангенс квадратного тричлена! Ходімо, мамо, годі вже; ходімо зі мною до клуні. Зараз я вам її покажу!

Пані Пляцок неохоче дозволила потягти себе до великого відкритого сараю, облаштованого на зразок майстерні в Овечому Перевалі, сподіваючись, що йдеться про те, що її син якимось чином знайшов собі дівчину. Та всередині їй лишилося хіба що безпорадно дивитися на великий залізний обруч, який займав більшу частину підлоги. Якась металева штука носилася по цьому металу, коло за колом, скрегочучи, наче білка в клітці, й видавала запах, схожий на камфору.

— Ось вона, мамо. Скажіть, крутецька? — радісно виголосив Дік. — Я зву її Залізною Валкою!

— Та що це, синку?

Дік розплився в усмішці:

— Це те, що називається «про-той-тип», мамо. Якщо хочеш стати до інженерного діла, треба мати власний «про-той-тип».

Мати слабенько усміхнулася, та Діка було не зупинити. Слова так і вилітали з нього.

— Справа в тому, мамо, що перш ніж братися до чогось, треба скласти до купи якесь уявлення, що саме ти хочеш отримати. Одна з книг, яку я знайшов у бібліотеці, була про архітекторів. І в цій книзі чоловік, який її написав, розповідав, що перед тим як будувати чергову велику споруду, він завжди робив зовсім крихітні моделі, аби подивитись, що з того вийде. Він казав, що це звучить морочно і все таке, та єдиний шлях до успіху — не поспішати і підходити до всього з ретельністю. Тож я неквапом випробовую її та дивлюся, що працює, а що ні. І, по правді, тут є чим пишатися. Спочатку я зробив колію з дерева, але вирахував, що потрібний мені двигун буде дуже важким, тож порубав те коло на дрова і повернувся до кузні.

Пані Пляцок ще раз подивилася на те, як дрібний механізм крутиться на підлозі клуні, та спитала тоном людини, яка справді намагається дійти розуміння:

— Е-е-е, хлопче, а що ж воно *робить*?

— Ну, я згадав, що татко казали про те, як вони дивилися на киплячий чайник і помітили, що кришка підіймається й опускається під тиском, і вони сказали мені тоді, що хтось колись створить більший чайник, спроможний підіймати не тільки кришку. І мені здається, мамо, що я дійшов розуміння, як саме побудувати такого чайника.

— І яка ж з того користь, синку? — суворо запитала Діка мати та побачила, як засяяли очі її хлопчика, коли він відповів:

— Всяка, мамо. І в усьому.

Все ще в тумані легкого нерозуміння пані Пляцок спостерігала, як син розгортає великий заяложений аркуш паперу.

— Це, мамо, називається «проект». Без проекту нікуди. Він показує, яким робом все поєднується в одне ціле.

— А там і про того типа?

Хлопець подивився на матусине любляче обличчя і збавну, що попереду його чекає не одне пояснення. Він узяв її за руку і мовив:

— Мамо, для вас це, звісно, лишень лінії та кола, але якби ви знали на лініях, колах та всьому такому, ви би зрозуміли, що тут зображено паровий двигун.

Пані Пляцок стиснула його руку:

— Що ти збираєшся з ним робити, Діку?

А Пляцок-молодший усміхнувся і радісно заявив:

— Змінити все, що потребує змін, мамо!

Хвилину чи дві пані Пляцок з цікавістю дивилася на сина, а тоді, згнітивши серце, дійшла якогось висновку та сказала:

— Що ж, хлопче, ходь зі мною.

Повернувшись до будинку, вони вибралися драбиною на горище, і мати вказала синові на міцну, геть припалу пилом моряцьку скриню.

— Твій дідо залишив мені це, щоб я тобі передала, коли побачу, що настав час. Ось, тримай ключа.

Вона із задоволенням відзначила, що Дік не одразу кинувся відмикати скриню, а спочатку якнайуважніше роздивився її. Коли ж віко злетіло, повітря вмить сповнилося мерехтінням золота.

— Твій дідо трохи був піратував, а тоді навернувся до віри та сповнився страху, і останнє, що він сказав мені на смертнім одрі, було: «Цей юнга колись утне щось таке, запам'ятай мої слова, Елсі, доню, але хай мене грім поб'є, якщо я знаю, що саме».

Жителі містечка давно призвичаїлися до брязкоту і стукоту, що повсякчас долинали з різних кузень, якими славилася їхня місцевість.

Скидалося на те, що Пляцків хлопець, хоч і відкрив власну кузню, сам до ковальського ремесла ставати не збирався — можливо, через те, як жахливо та несподівано Пляцок-старший полишив цей світ. Місцеві ковалі незабаром звикли виготовляти загадкові штуки за ретельними кресленнями Пляцка-молодшого. Він ніколи не розповідав, що саме конструює, але оскільки платив добре, кого то обходило?